

Kunnen, willen en mogen meedoen

Door Nederland loopt een onzichtbare muur. Armoede, afkomst, beperking en een gebrek aan opleiding, netwerk en hulpbronnen staan gelijke kansen en zekerheden in de weg. Hoe bouwen we aan een samenleving en economie waarin iedereen kan meedoen?

Tekst Dorine van Kesteren

In onze westerse samenleving is geluk het ultieme doel, schrijft de Belgische psychiater Dirk De Wachter in zijn boek *De kunst van het ongelukkig zijn*. We zijn doordrongen van het idee dat we ons geluk zelf kunnen maken, en dat we daarvoor dus ook zelf verantwoordelijk zijn. Maar lang niet iedereen is gelukkig, ziet De Wachter dagelijks in zijn praktijk. Hij vindt zich op over de tweedeling die daardoor ontstaat: tussen de geslaagden aan de ene en de mislukten aan de andere kant, waarbij de veronderstelling is dat de pechvogels het aan zichzelf te wijten hebben.

Deze ongelijkheid manifesteert zich niet alleen als het gaat om geluk, maar ook als het gaat om kansen en zekerheden op het gebied van opleiding, werk, inkomen en wonen. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) concludeerde in 2016 in het rapport *De toekomst tegemoet* dat de plek waar iemands wieg staat, de 'juiste sociale kringen' minstens zo belangrijk zijn voor maatschappelijk succes als de 'eigen verdiensten'. Dit is een bedreiging voor Nederland als geheel, stelt het SCP, al bieden de juiste kringen ook geen 100 procent garantie.

Binden en verdelen

Toegang tot de samenleving, arbeidsmarkt en woningmarkt is dus niet voor iedereen even vanzelfsprekend. Hoe komt dat nou? "Het gaat om kunnen, willen en mogen meedoen", zegt SCP-onderzoeker

De essentie in 10 seconden

- Geluk, succes, kansen en zekerheden zijn niet gelijk verdeeld in Nederland.
- De scheidslijn loopt langs opleiding en hulpbronnen vanuit huis: geld, kennis, culturele bagage en het netwerk.
- Jongeren hebben te maken met een toenemende prestatiedruk en meer onzekerheden.
- Ook armoede stelt mensen op achterstand.

Jos de Haan. "Het *kunnen* zit hem deels in de economische omstandigheden: hoeveel banen en woningen zijn er? In tijden van hoogconjunctuur is de selectie minder streng en is de werkloosheid onder mensen met een beperking of een andere etnische achtergrond lager. Daarnaast spelen individuele verschillen een rol: het economisch, cultureel en sociaal kapitaal waarover iemand beschikt. Is er een vangnet bij financiële zorgen? Heb je een goede opleiding gevolgd? Heb je een uitgebreid netwerk? Ben je gezond of heb je een beperking? Het *willen* hangt samen met de overtuigingen van mensen. Zo vinden veel Nederlandse vrouwen dat een goede moeder niet fulltime werkt. Zo'n norm is een belemmering om de arbeidsmarkt op te gaan."

En dan is er nog het *mogen* meedoen. "Denk aan discriminatie op basis van huidskleur of religie. Globaal gesproken zijn er twee soorten reacties op discriminatie: of mensen trekken zich terug in hun eigen kring, of ze zetten juist alles op alles om te integreren in Nederland." Een ander mechanisme van in- en uitsluiting is levensstijl. "Omdat auto's en vakanties nu voor grote groepen toegankelijk zijn, gebruikt de 'nieuwe elite' een gezonde levensstijl, met biologische voeding en beweging, als manier om de sociale positie te markeren. Bijdragen aan een betere wereld, je woning verduurzamen bijvoorbeeld, hoort hier ook bij. Deze levensstijlkenmerken binden én verdelen mensen."

Foto Shutterstock

Mijlpalen uitstellen

De term 'onzichtbare muur' komt uit de SER-verkenning *Hoge verwachtingen – Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2019*, die in september 2019 verscheen en is opgesteld door het SER Jongerenplatform. Volgens de SER kunnen jongeren met voldoende hulpbronnen en de juiste relaties zich prima redden, maar is de situatie minder rooskleurig voor andere jongeren, bovengemiddeld vaak

laagopgeleid en/of met een migratieachtergrond. "De onzichtbare muur tussen deze twee groepen wordt steeds hoger. Dit is niet goed voor onze economie, want jong talent blijft zo onbenut en het verscherpt de tweedeling in onze samenleving", aldus SER-voorzitter Mariëtte Hamer.

Floor Brands, student journalistiek, voorzitter van de Nationale Jeugdraad en het Jongerenplatform van de SER, her-

kent dit in de praktijk. "Nederland biedt heel veel kansen, maar de ene groep jongeren kan deze gemakkelijker pakken dan de andere. Zo zie ik dat sommige klasgenoten twee of drie keer zo hard moeten werken om een stageplaats te vinden. De cijfers die je haalt, lijken haast minder belangrijk dan de hulpbronnen die je van huis uit hebt meegekregen. Wordt studeren gestimuleerd? Kennen jij of je ouders mensen die je kunnen →

Aan het woord

Jos de Haan
onderzoeker
Sociaal en
Cultureel Planbureau

Floor Brands
student,
voorzitter
Nationale Jeugdraad en
SER Jongerenplatform

Roeland van Geun
lector
Armoede Interventies
Hogeschool van Amsterdam

Kennis en cultuur

Meer lezen over levensstijl als onderscheidend kenmerk? Dat kan in het boek *The sum of small things* van Elizabeth Currid-Halkett. De 21ste eeuwse elite onderscheidt zich volgens de Amerikaanse hoogleraar niet met spullen, maar met verfijnde kennis en cultuur. "Ze willen betere mensen zijn, gezond en geïnformeerd, denkend aan de toekomst en bijdragend aan de wereld."

vertellen waar de vacatures en de interessante banen te vinden zijn?"

De jongeren van nu stellen de mijlpalen in hun leven noodgedwongen uit, zegt Brands. "Door het leenstelsel - jongeren beginnen aan hun volwassen leven met een gemiddeld hogere studieschuld dan voorheen, een schuld die meetelt bij de hypotheekverstreking - en de flexibilisering van de arbeidsmarkt - jongeren krijgen steeds later een vaste baan - is het moeilijk om een woning te kopen. En dus om een gezin te stichten." De klachten van jongeren zijn niet onterecht, beaamt onderzoeker De Haan. "Jongeren staan onder grote druk en hebben met veel onzekerheden te maken. Ze moeten een balans zien te vinden tussen de hoge eisen van hogeschool of universiteit, een goedbetaalde baan, een boeiend en een sociaal leven. En daarna hebben ze een langzamere start dan de generatie van hun ouders."

Laag inkomen, hoge vaste lasten
Ook armoede zet mensen structureel op achterstand. Volgens het Nibud heeft

meer dan een derde van de Nederlanders moeite om rond te komen. "Dit komt enerzijds door een laag inkomen, anderzijds door hoge uitgaven. De vaste lasten doen een steeds grotere greep in de huishoudportemonnee. Mensen moeten meer betalen aan wonen, energie en de zorgverzekering, terwijl ze al bijna geen marge meer hebben. Een significant aantal Nederlanders heeft problematische schulden. Soms gaat zo'n groot deel van het inkomen op aan betalingsachterstanden dat het steeds moeilijker wordt om in basisbehoeften te voorzien", zegt Roeland van Geuns, lector Armoede Interventies aan de Hogeschool van Amsterdam.

Geldproblemen bestaan niet alleen bij mensen met een uitkering, maar ook bij werkende armen. "De reële koopkracht van individuele inkomens tot twee keer modaal is de afgelopen twintig, dertig jaar marginaal gestegen. Twee miljoen Nederlanders hebben op dit moment een flexibel contract, met wisselende inkomsten, en een groot deel van hen staat maandelijks voor twee uitdagingen: genoeg uren maken én uitkomen met hun geld. Ook de internationalisering van de arbeidsmarkt is van belang: de concurrentie rond banen aan de onderkant is enorm gegroeid, en dat drukt de inkomens in dat segment."

Kwetsbaar

Van Geuns wijst verder op de moeilijke positie op de arbeidsmarkt van mensen met een lichamelijke en/of cognitieve beperking. "Ruim 20 procent van de Nederlanders is niet in staat om op eigen kracht economisch zelfstandig te worden. De toegang tot de arbeidsongeschiktheidsverzekering is voor grote groepen afgesneden en de sociale werkvoorziening is dichtgegooid. Deze kwetsbare mensen zijn nu aangewezen op de bijstand of zijn afhankelijk van anderen of van flexibele banen. Zij hebben dus weinig perspectief op een inkomen boven het minimum. Daar komt bij dat onze samenleving heel complex is geworden, en dat treft ook weer deze mensen."

Lichtpuntjes

Toch is het niet alleen maar slecht nieuws. Volgens De Haan (SCP) zijn verschuivingen op de arbeidsmarkt weliswaar een kwestie van de lange adem, maar zeker niet onmogelijk. Hij wijst op de groeiende arbeidsdeelname van vrouwen. "De man-vrouwverhouding is de afgelopen decennia écht anders komen te liggen. Aan de top zijn vrouwen misschien nog dun gezaaid, maar aan de subtop niet. Voor migrantengroepen zal het per generatie gemakkelijker gaan, met een betere beheersing van het Nederlands en een toename van het opleidingsniveau. Dat is een hoopvol stemmende gedachte."

Ruim een derde van de Nederlanders heeft moeite om rond te komen

Armoedeonderzoeker Van Geuns is blij dat de politieke en maatschappelijke aandacht voor schulden toeneemt (zie kader). "Terecht ziet men dit als een maatschappelijk probleem. Dit gevoel van urgentie zal zich op termijn hopelijk ook uitstrekken over de inkomenspositie en de behoefte aan ondersteuning van de armste en kwetsbaarste Nederlanders." Maar we kunnen nog meer doen om de muur te slechten en onze samenleving inclusiever te maken. De Haan: "Door quota in te voeren, kan de overheid groepen die het niet op eigen kracht redden op de arbeidsmarkt, een steuntje in de rug geven." Van Geuns vindt dat het toelagensstelsel moet worden afgeschaft. "Het is beter om de →

Foto Richard Brocken/HH

Schulden, een maatschappelijk probleem

Bijna 1,4 miljoen Nederlandse huishoudens hebben problematische of risicovolle schulden. "De impact hiervan is groot, voor de schuldenaar, de schuldeisers én de maatschappij", vindt staatssecretaris Van Ark van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Daarom lanceerde zij het actieplan "Brede schuldenaanpak". Doel: schulden tijdig signaleren en voorkomen, mensen met schulden eerder en beter helpen en komen tot een maatschappelijk verantwoorde incasso.

Hierbij past de oprichting eind 2018 van SchuldenlabNL, een landelijk platform voor het opschalen van goedlopende lokale initiatieven. Bij deze organisatie zijn zowel publieke als private partijen betrokken, waaronder zorgverzekeraars en banken. "Vaak is de hulp te versnipperd. Gemeenten en andere organisaties vinden steeds opnieuw het wiel uit. In SchuldenlabNL bundelen we beproefde, succesvolle programma's", aldus de initiatiefnemers.

'Quota geven groepen die het zelf niet redden een steuntje in de rug'

zorg- en huurtoeslag rechtstreeks over te maken aan de zorgverzekeraar en de woningcorporatie. Het is ook verstandig om het minimumloon en de bijstand te verhogen, en deze daarna jaarlijks te laten meestijgen met de inflatie en de vaste lasten. Dit is een simpele kosten-batenafweging. Een huishouden met schulden kost de overheid en het bedrijfsleven namelijk

gemiddeld 100.000 euro per jaar." Brands pleit voor afschaffing of versoepeling van het leenstelsel. Brands: "Alle jongeren moeten de kans krijgen om het maximale uit zichzelf te halen, om op die manier iets te kunnen betekenen voor de maatschappij. Dit komt een stap dichterbij als we de studieschuld als obstakel wegnemen." ●

Diversiteit

De SER en de onzichtbare muur

Nederland wordt steeds diverser, maar deelname aan onze samenleving en economie is niet voor iedereen even gemakkelijk. Gender, huidskleur, leeftijd, opleiding en afkomst vormen barrières voor gelijke kansen. In verschillende adviezen en verkenningen besteedt de SER aandacht aan deze problematiek.

Verkenning Hoge verwachtingen – Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2019 (september 2019)

De weg van jongeren naar een zelfstandig bestaan verloopt trager dan voorheen. Er tekent zich een maatschappelijke scheidslijn af tussen jongeren met meer en minder kansen. Een mogelijke oplossing volgens het Jongerenplatform van de SER: een generatietoets. Bij nieuwe wetgeving en sociale akkoorden moet voortaan standaard worden onderzocht hoe

maatregelen uitpakken voor verschillende generaties, ook in combinatie met andere wetten. Dit kan voorkomen dat jongeren onevenredig worden gedupeerd.

Advies Samen werken aan taal (april 2019)

2,5 miljoen Nederlanders hebben moeite met taal, rekenen en digitale vaardigheden. Deze groep zal de komende jaren alleen maar groeien. Dit is niet alleen problematisch voor de betrokkenen zelf – laaggeletterdheid gaat vaak samen met armoede, schulden en een slechte gezondheid en woonsituatie – maar ook voor werkgevers en de overheid. De SER vindt dat het kabinet de verantwoordelijkheid voor de aanpak van laaggeletterdheid nu te veel bij gemeenten neerlegt en dat er meer landelijke regie moet komen. Ook moet het kabinet meer geld ter beschikking stellen.

Advies Integratie door werk: meer kansen op werk voor nieuwkomers (mei 2019)

Gemeenten moeten statushouders beter en sneller gaan begeleiden naar werk. Ook nodig zijn psychische hulp en ondersteuning op het vlak van taal en de gemeentelijke bureaucratie. "Er is een enorm tekort aan mensen voor de banen die er zijn. Investeren in statushouders: ze blijven hier, hun kinderen blijven ook en het is belangrijk dat ze meedoen", aldus SER-voorzitter Mariëtte Hamer.

Adviesaanvraag gelijke kansen onderwijs

Eind november 2019 heeft het kabinet advies aangevraagd bij de SER over het bevorderen van gelijke kansen in het onderwijs. Hoe stapelen (ongelijke) kansen zich op? Welke effecten heeft dit op een succesvolle loopbaan en de mogelijkheden tot een leven lang ontwikkelen? De SER gaat hiermee dit jaar aan de slag.

Column

Diversiteit is pure zakelijke noodzaak

In mijn jeugd voelde ik me nooit 'anders'. Ik ben geboren en getogen in Amsterdam. De buurt waarin ik opgroeide, bestond voornamelijk uit migrantengezinnen die het financieel niet breed hadden. We zaten op een zwarte basisschool en kregen vaak onterecht te lage schooladviezen. Mijn schooljaren en studie combineerde ik met verantwoordelijkheden in het gezin met zeven kinderen.

Terugkijkend heeft mijn jeugd mij veel opgeleverd. Door het gebrek aan financiële middelen leerde ik vindingrijk, creatief en inventief te zijn. We bedachten ons eigen speelgoed en spelletjes. Ik leerde omgaan met tegenwerking en tegenslagen. Van kinds af aan had ik een enorme honger naar kennis en dat is nog steeds zo.

Katalysator

Ik heb het geluk gehad dat mijn ouders mij altijd gestimuleerd hebben om door te leren en onafhankelijk te zijn. Mijn passie om te leren en te groeien, werd groter toen ik zwanger was van mijn dochter. Toen voelde ik me ineens verantwoordelijk voor iemand anders. Dat was de katalysator voor mijn carrière.

Ik heb óók het geluk gehad dat ik mensen heb ontmoet die iets in mij zagen en mij kansen gaven. Dat begon bij mijn afstudeerstage bij EY. Het is ongelooflijk belangrijk dat je op het juiste moment support krijgt. Ik kreeg de kans te groeien en carrière te maken. Zo bouwde ik vrij snel een internationaal netwerk op en kreeg ik veel mentoren met verschillende achtergronden en perspectieven.

Kracht

Elk uniek levenstraject levert andere kwaliteiten op. En al die verschillende kwaliteiten samen maken diversiteit en inclusiviteit tot een bron van kracht. Toen ik in 2012 voor het eerst mijn eigen team kon bouwen, werd dat natuurlijk een ultra-divers team. Ik heb daar ondervonden hoe krachtig (en logisch) dat is.

Je krijgt simpelweg betere teams als je mensen van verschillende leeftijden, karakters, seksen en culturen bij elkaar brengt, omdat je rijkere perspectieven en inzichten krijgt in de complexe wereld van nu. Als je dat als bedrijf of organisatie nog niet inziet, wacht er een Kodak-momentje op je. Want diversiteit is niet alleen sociaal wenselijk, het is pure zakelijke noodzaak.

Nora Boukadid

Directeur Risk Advisory Deloitte Nederland

